

امارت اسلامی افغانستان

وزارت ارشاد، حج و اوقاف

ریاست عمومی ارشاد و انسجام مساجد

موضوع خطابت روز جمعه و تقریر و بیان

به هر دو زبان ملی کشور (دري و پشتو) ارسال میگردد

۱۷ محرم الحرام / ۱۴۴۸ هـ، ق مطابق ۱۲ / سرطان / ۱۴۰۵ هـ، ش

آداب و شرایط قبولیت دعاء

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله نعمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله، أرسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله، فبلغ الرسالة وأدى الأمانة، ونصح الأمة، اللهم صل وسلم وبارك عليه، وعلى آله وأصحابه، ومن سلك سبيله واهتدى بهديه إلى يوم الدين. أما بعد: قال الله سبحانه وتعالى: {وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ}. الاعراف: (۱۸۰)

حضار محترم!

السلام عليكم ورحمت الله وبركاته!

در جمعه گذشته درباره اهمیت دعا به طور مفصل بحث کردیم و گفتیم که دعا مغز عبادت است؛ چنان که در حدیث صحیح آمده است: «الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ» (سنن الترمذی، ۴۵۶/۵) ترجمه: دعا مغز عبادت است.

همچنین گفتیم که الله جل جلاله ذات مهربان و کریم است و هرگاه بنده مسلمان دست‌های خود را به سوی او بلند کند، هرگز آن دست‌ها را تهی بر نمی‌گرداند؛ یا دعایش را می‌پذیرد، یا بلایی را به سبب آن از او دور می‌سازد، و یا پاداش آن دعا را برای آخرتش ذخیره می‌کند.

اکنون ممکن است که بعضی کسان بگویند: «من از الله تعالی فلان حاجت را خواستم و بارها آن را تکرار کردم، اما دعایم پذیرفته نشد!».

شرایط قبولیت دعاء:

چنان که پیش‌تر بیان شد، دعا نیز عبادت است، و همان‌گونه که هر عبادتی آداب و شرایط ویژه خود را دارد، قبولیت دعا نیز دارای آداب و شرایط خاصی است. برخی از مهم‌ترین شرایط قبولی دعا عبارت‌اند از:

۱- داشتن گمان نیک به الله جل جلاله و یقین به پذیرفته شدن دعاء:

برای پذیرفته شدن دعاء، لازم است که مسلمان به الله تعالی گمان نیک داشته باشد؛ به آن ذاتی که مالک خیر و شر است و برآورنده نیازهای بندگان می باشد. همچنین باید یقین داشته باشد که الله جل جلاله دعاها را می پذیرد و حاجت های آنان را برآورده می سازد.

اما اگر کسی از رحمت و مهربانی الله تعالی ناامید باشد و باور داشته باشد که دعا سودی ندارد، دعای چنین شخصی پذیرفته نمیشود.

در یک حدیث قدسی آمده است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند، الله جل جلاله می فرماید: «أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ إِذَا دَعَانِي». صحیح مسلم (۸/ ۶۶)

ترجمه: من به گمان بنده ام هستم و من با او هستم و وقتی که من را بخواند. یعنی اگر بنده به من گمان نیک داشته باشد و از من چیزی بخواهد، دعایش را می پذیرم؛ و خدا نکند اگر به پذیرفته شدن دعایش امید نداشته باشد، از برکات این وعده الهی محروم می شود. همچنین منظور از «با او هستم» این است که با علم، رحمت، یاری و اجابت، همراه او هستم و دعایش را می پذیرم.

همچنین در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ» سنن الترمذی ت شاکر (۵/ ۵۱۷)، وحسن سنده الهیثمی. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد. محقق (۱۱/ ۱۰) (سنن الترمذی، ۵/ ۵۱۷، و هیثمی سند آن را حسن دانسته است.)

ترجمه: از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «الله را بخوانید، در حالی که یقین کامل به پذیرفته شدن دعای خود داشته باشید.»

۲- دعا نباید برخلاف شریعت باشد:

هرگاه کسی از الله تعالی چیزی را درخواست می کند، نباید خواسته او مخالف شریعت باشد؛ مانند دعایی که در آن قطع صلّه رحم خواسته شود، یا مالی را بخواهد تا آن را در گناه و کارهای نادرست و بیهوده مصرف کند، یا در آن درخواست انجام گناهی وجود داشته باشد.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ، مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمٍ» صحیح مسلم (۴/ ۲۰۹۶)

ترجمه: از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «همواره دعای بنده مسلمان پذیرفته می شود، تا زمانی که در دعای خود درخواست گناه یا قطع صلّه رحم نکند.»

در روایتی دیگر آمده است: عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ جَالِسًا بَعْدَ الصُّبْحِ فِي حَلَقَةٍ، فَقَالَ: «أَنْشُدُ اللَّهَ قَاطِعَ رَحِمٍ لَمَا قَامَ عَنَّا، فَإِنَّا نُرِيدُ أَنْ نَدْعُو رَبَّنَا، وَأَبْوَابُ السَّمَاءِ مُرْتَجَّةٌ دُونَ قَاطِعِ رَحِمٍ» المعجم الكبير للطبراني (۹/ ۱۵۸)، قال الهیثمی: ورجاله رجال الصحیح. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد. محقق (۸/ ۷۲)

ترجمه: امام اعمش رحمه الله می فرماید: حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه پس از نماز صبح در میان جمعی نشست بود. فرمود: به الله سوگند میکنم، از قطع کننده صلّه رحم، و وقتی که از نزد ما برخوردار است؛ یقیناً ما می خواهیم پروردگار خود را دعا کنیم، در حالی که درهای آسمان به روی کسی که قطع صلّه رحم کرده باشد، بسته است.

دعا کننده نباید در دعای خود از حدود شرعی فراتر رود. الله جل جلاله می‌فرماید: ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (سوره اعراف: ۵۵)

ترجمه: «پروردگار خود را با زاری و فروتنی و در نهان بخوانید؛ زیرا الله از حدگذران را دوست نمی‌دارد.»

شرح و توضیح: علمای کرام فرموده‌اند که تجاوز از حد در دعا، مانند درخواست مقام و منزلت پیامبران علیهم السلام، یا نفرین کردن کسی که مستحق نفرین نیست، یا درخواست هلاکت برای کسی که سزاوار آن نیست، و یا دعا کردن با فریاد و صدای بلند. (التکت والعیون، ۲/۲۳۱)

در روایتی آمده است: عَنْ أَبِي نَعَامَةَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَغْفَلٍ سَمِعَ ابْنَهُ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْقَصْرَ الْبَيْضَ عَنْ يَمِينِ الْجَنَّةِ إِذَا دَخَلْتُهَا. فَقَالَ أَيُّ بَنِي سَلِيَ اللَّهُ الْجَنَّةَ وَتَعَوَّذَ بِهِ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ قَوْمٌ يَعْتَدُونَ فِي الطُّهُورِ وَالِدُعَاءِ » (سنن ابی داود، ۱/۳۶)

ترجمه: از ابونعامه رحمه الله روایت است که حضرت عبدالله بن مغفل رضی الله عنه از فرزندش شنید که می‌گفت: «بار الها! از تو آن قصر سفید را که در سمت راست بهشت قرار دارد، برای خود درخواست می‌کنم که در آن داخل شوم.»

عبدالله بن مغفل رضی الله عنه به او فرمود: «فرزندم! از الله بهشت را بخواه و از آتش دوزخ به او پناه ببر؛ زیرا من از رسول الله صلی الله علیه وسلم شنیدم که فرمود: «به زودی در میان این امت گروهی پیدا خواهند شد که در وضو و دعا از حد تجاوز می‌کنند.»

همچنین در روایت دیگری آمده است: عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ قَالَتْ سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَعَنَ شَيْئًا صَعِدَتِ اللَّعْنَةُ إِلَى السَّمَاءِ فَتُعَلَّقُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ دُونَهَا ثُمَّ تَهْبِطُ إِلَى الْأَرْضِ فَتُعَلَّقُ أَبْوَابُهَا دُونَهَا ثُمَّ تَأْخُذُ يَمِينًا وَشِمَالًا فَإِذَا لَمْ تَجِدْ مَسَاغًا رَجَعَتْ إِلَى الَّذِي لَعَنَ فَإِنْ كَانَ لَدَيْكَ أَهْلًا وَإِلَّا رَجَعَتْ إِلَى قَائِلِهَا » (سنن ابی داود، ۴/۴۲۹)

ترجمه: حضرت ام‌الدرداء رضی الله عنها می‌فرماید: از حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه شنیدم که می‌گفت: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «هرگاه بنده‌ای چیزی یا کسی را لعنت کند، آن لعنت به سوی آسمان بالا می‌رود، اما درهای آسمان به روی آن بسته می‌شود.»

سپس به سوی زمین بازمی‌گردد، ولی درهای زمین نیز به روی آن بسته می‌شود. آنگاه به راست و چپ می‌رود؛ اگر راهی را نیابد، به سوی کسی که مورد لعنت قرار گرفته بازمی‌گردد. اگر او سزاوار لعنت باشد، لعنت بر او واقع می‌شود؛ و اگر سزاوار آن نباشد، آن لعنت به سوی گوینده آن بازمی‌گردد.

۴- پرهیز از خوردن، نوشیدن و پوشیدن حرام:

یکی دیگر از شرایط پذیرفته شدن دعا این است که دعاکننده از گناهان توبه کند و از خوردن، نوشیدن و پوشیدن حرام خودداری نماید؛ زیرا کسی که شکمش از مال حرام پر باشد، یا نوشیدنی او حرام باشد، یا لباس حرام بر تن داشته باشد، دعای چنین شخصی پذیرفته نمی‌شود.

نمونه‌هایی از خوردن حرام عبارت‌اند از: خوردن ربا، گرفتن رشوه، خوردن مال دزدی، خوردن مال یتیم، تصرف و خوردن مال دیگران به ناحق، و حیواناتی که شریعت اسلام خوردن آن‌ها را حرام قرار داده است.

نمونه‌ای از نوشیدنی‌های حرام عبارت‌اند از: نوشیدن شراب، نوشیدن آبی که به غضب گرفته شده باشد، استعمال دخانیات، مواد مخدر، چرس، بنگ و سایر مواد حرام.

نمونه ای از پوشیدنی های حرام عبارت اند از: پوشیدن لباس دزدی یا لباس غصبی، پوشیدن لباس ابریشمی (برای مردان)، پوشیدن لباسی که موجب تشبه مردان به زنان یا زنان به مردان گردد، و مانند این ها.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ، فَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا، إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} [المؤمنون: ۵۱] وَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُّوَا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} [البقرة: ۱۷۲] ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ، يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابَ لِذَلِكَ؟» (صحیح مسلم، ۷۰۳/۲)

ترجمه: از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: ای مردم! همانا الله تعالی پاک است و جز چیز پاک را نمی پذیرد، و همانا الله تعالی مؤمنان را به همان چیزی فرمان داده است که پیامبران را به آن فرمان داده و فرموده است: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا، إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (المؤمنون: ۵۱)

ترجمه: «ای پیامبران! از چیزهای پاکیزه بخورید و کار شایسته انجام دهید؛ بی گمان من به آنچه انجام می دهید، کاملاً آگاهم.»

و نیز فرموده است: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُّوَا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ (البقرة: ۱۷۲)

ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده اید! از نعمت های پاکیزه ای که به شما روزی داده ایم، بخورید.»

سپس رسول الله صلی الله علیه وسلم از مردی یاد کردند که سفری طولانی در پیش گرفته، موهایش پریشان و چهره و بدنش غبارآلود است و دست های خود را به سوی آسمان بلند کرده و پیوسته می گوید: «ای پروردگار من! ای پروردگار من!»

در حالی که خوراکش حرام، نوشیدنی اش حرام، لباسش حرام است و با مال حرام پرورش یافته است؛ پس چگونه دعای چنین شخصی به اجابت برسد؟ در روایت دیگری آمده است: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: تَلَيْتُ هَذِهِ الْآيَةَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا} [البقرة: ۱۶۸] فَقَامَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا سَعْدُ أَطْبَ مَطْعَمَكَ تَكُنْ مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّ الْعَبْدَ لَيَقْدِفُ اللَّقْمَةَ الْحَرَامَ فِي جَوْفِهِ مَا يُتَقَبَّلُ مِنْهُ عَمَلٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، وَإِيمًا عَبْدٍ نَبَتْ لَحْمُهُ مِنَ السُّحْتِ وَالرَّبَا فَالْتَارُ أَوْلَىٰ» (۳۶۹) بِهِ «المعجم الأوسط (۶/ ۳۱۱)». قَالَ ابْنُ حَجْرٍ: وَذَكَرَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ فِي "الْعِلَلِ" مِنْ حَدِيثِ حُدَيْفَةَ، وَصَحَّحَ عَنْ أَبِيهِ وَفَقَهُ. الخيص الحبير (۴)

ترجمه: از حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه روایت است که می گوید: در حضور رسول الله صلی الله علیه وسلم این آیه تلاوت شد: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا﴾ (البقرة: ۱۶۸)

ترجمه: «ای مردم! از آنچه در زمین حلال و پاکیزه است، بخورید.» پس حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه برخاست و عرض کرد: «ای رسول خدا! از الله تعالی بخواهید که مرا از کسانی قرار دهد که دعایشان مستجاب است.» پیامبر صلی الله علیه وسلم به او فرمودند: «ای سعد! خوراک خود را پاک و حلال گردان تا دعایت مستجاب شود. سوگند به ذاتی که جان محمد در دست اوست، هرگاه بنده لقمه ای حرام در شکم خود بیندازد، تا چهل روز هیچ عملی از او پذیرفته نمی شود؛ و هر بنده ای که گوشت بدنش از مال حرام و ربا پرورید، آتش جهنم برای او سزاوارتر است.»

۵- در هنگام دعا حضور قلب و توجه کامل داشتن:

یکی دیگر از شرایط قبولی دعا این است که انسان هنگام دعا، حضور قلب داشته باشد و با دلی غافل و بی‌توجه از الله تعالی درخواست نکند، بلکه با فروتنی، خشوع، زاری و اخلاص کامل دعا نماید.

الله تعالی می‌فرماید: ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾ (الأعراف: ۵۵) ترجمه: «پروردگار خود را با زاری و در نهان بخوانید.»

در حدیث شریف آمده است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ» سنن الترمذی ت شاکر (۵/ ۵۱۷)، وحسن سنده الهیثمی فی المجمع (۱۱/ ۱۰)

ترجمه: «بدانید که الله تعالی دعای دلی را که غافل و بی‌توجه باشد، نمی‌پذیرد.» حضرت عمر فاروق رضی الله عنه می‌فرمود: «إني لا أحمل هم الإجابة ولكن أحمل هم الدعاء» موارد الظمان لدروس الزمان (۴/ ۵۸۸)

ترجمه: من غم اجابت دعا را بر دوش نمی‌کشم؛ بلکه تمام اهتمام و کوشش من این است که دعا را به بهترین صورت انجام دهم.

۶- در اجابت دعا شتاب نکردن:

بعضی از مردم یک یا چند بار دعا می‌کنند، اما وقتی می‌بینند دعایشان فوراً مستجاب نشد، از دعا کردن دست می‌کشند.

در حالی که یکی از شرایط مهم قبولی دعا این است که انسان در اجابت آن شتاب نکند.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ يَقُولُ دَعْوَتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي» صحيح البخاري ت (۱۶/ ۹۳)

ترجمه: از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «دعای هر یک از شما پذیرفته می‌شود، تا زمانی که شتاب نکند و بگوید: "دعا کردم، اما دعایم مستجاب نشد."»

در روایت دیگری آمده است: «لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمَ مَا لَمْ يَسْتَعْجَلْ». قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِسْتِعْجَالُ؟ قَالَ: «يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ أَرِ يَسْتَجِيبُ لِي، فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدْعُ الدُّعَاءَ». (صحيح مسلم، ۸/ ۸۷)

ترجمه: همواره دعای بنده پذیرفته می‌شود، تا زمانی که در دعای خود درخواست گناه یا قطع صلۀ رحم نکند و نیز در اجابت آن شتاب نوزد. «عرض شد: ای رسول خدا! شتاب در دعا چگونه است؟» فرمودند: «این که شخص بگوید: "بارها دعا کردم، اما هیچ نشانه‌ای از اجابت ندیدم. سپس دلسرد و خسته شود و دعا کردن را ترک کند.»

آداب قبولیت دعاء:

دعا نیز مانند سایر عبادت‌ها، آداب و شیوه‌های مخصوصی دارد که برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

۱- پیش از دعا، حمد و ثنای الهی و درود فرستادن بر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم:

یکی از آداب دعا این است که پیش از درخواست از الله تعالی، ابتدا خداوند متعال را حمد و ثنا گفته و سپس بر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم درود و سلام بفرستد.

در روایتی آمده است: عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: «كُلُّ دُعَاءٍ مَحْجُوبٍ عَنِ السَّمَاءِ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيَّ مُحَمَّدٌ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» شعب الإيمان (۳/ ۱۳۶)، المعجم الأوسط (۱/ ۲۲۰). قال المنذري: رواه ثقات. الترغيب والترهيب (۲/ ۳۳۰)

ترجمه: از حضرت علی رضی الله عنه روایت است که فرمود: «هر دعایی از رسیدن به آسمان بازداشته می شود، تا زمانی که بر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم و خاندان ایشان درود فرستاده شود.

۲- دعا کردن در زمان های بافضیلت:

از دیگر آداب دعا این است که انسان تلاش کند دعا را در زمان هایی انجام دهد که احتمال اجابت آن بیشتر است؛ مانند: ماه مبارک رمضان، روز عرفه، روز جمعه، وقت تهجد، و هنگام سحر.

در روایتی آمده است: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: اجْتَمَعَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَكَعْبٌ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: «إِنَّ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ لَسَاعَةً لَا يُوَفِّقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى فِيهَا خَيْرًا إِلَّا آتَاهُ إِيَّاهُ» مصنف عبد الرزاق الصنعاني (۳/ ۲۵۵)

ترجمه: از حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما روایت است که فرمود: حضرت ابوهریره و کعب رضی الله عنهما با هم نشسته بودند حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمود: بی گمان در روز جمعه ساعتی وجود دارد که اگر مسلمانی در آن زمان از الله تعالی چیزی از خیر و نیکی بخواهد، الله تعالی همان خواسته را به او عطاء میکند.

۳- دعا کردن در حالت های برتر و بافضیلت:

یکی دیگر از آداب دعا این است که انسان در حالت هایی دعا کند که احتمال اجابت در آن ها بیشتر است؛ مانند زمانی که در حال انتظار اقامه نماز باشد.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ لَا يُرَدُّ». السنن الكبرى للنسائي (۹/ ۳۲)، صحيح ابن خزيمة (۱/ ۲۲۱)

ترجمه: از حضرت انس رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «دعایی که میان اذان و اقامه انجام شود، رد نمی شود.

۴- هنگام دعا رو به قبله بودن:

یکی دیگری از آداب دعا این است که دعاء کننده هنگام دعا، روی خود را به سوی قبله بگرداند؛ زیرا رسول الله صلی الله علیه وسلم هرگاه دعا می کردند، رو به قبله می ایستادند.

پس از آنکه صحابه کرام از دفن حضرت عبدالله ذوالبجادرین رضی الله عنه فارغ شدند، پیامبر صلی الله علیه وسلم رو به قبله ایستادند و در حق او دعا کردند: «فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ دَفْنِهِ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ رَافِعًا يَدَيْهِ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَمْسَيْتُ عَنْهُ رَاضِيًا فَارْضَ عَنْهُ» (حلیة الأولیاء وطبقات الأصفیاء، ۱/ ۱۲۲)

ترجمه: هنگامی که رسول الله صلی الله علیه وسلم از دفن حضرت ذوالبجادرین رضی الله عنه فارغ شدند، رو به قبله ایستادند، دست های مبارک خود را بلند کردند و فرمودند: «بارالها! من از ذوالبجادرین رضی الله عنه خوشنودم، پس تو نیز از او خوشنود باش.»

همچنین در روایت دیگری آمده است: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كَانَ إِذَا جَازَ مَكَانًا مِنْ دَارِ يَعْلَى - نَسِيَهُ عُبَيْدُ اللَّهِ - اسْتَقْبَلَ الْبَيْتَ قَدَعًا» (سنن أبي داود، ۱۵۸/۲؛ مسند أحمد، ۱۳۰/۲۷)

ترجمه: روایت شده است که رسول الله صلی الله علیه وسلم هرگاه از محلی در خانه علی عبور می کردند، (نام آنجا را عبید الله راوی حدیث فراموش کرده) رو به کعبه می ایستادند و دعا می فرمودند.

۵- هنگام دعا دست‌ها را به سوی آسمان بلند کردن:

یکی دیگر از آداب دعا آن است که دعاکننده هنگام دعا، دست‌های خود را به سوی آسمان بلند کند و از الله تعالی درخواست نماید.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ سَلْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «إِنَّ رَبَّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى حَيُّ كَرِيمٌ يُسْتَحْيَى مِنْ عَبْدِهِ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا» (سنن أبي داود، ۵۵۳/۱)

ترجمه: از حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «همانا پروردگار شما بسیار باحیا و کریم است؛ از بنده خود حیا می کند، وقتی که دست‌هایش را به سوی او بلند می کند، آن‌ها را تهی و ناامید بازگرداند.»

بلند کردن دست‌ها هنگام دعا، در احادیث فراوانی وارد شده است. در یکی از این احادیث آمده است: عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: دَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ بِهِ، ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعُبَيْدِ أَبِي عَامِرٍ» وَرَأَيْتُ بَيَاضَ إِبْطِيئِهِ، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ مِنَ النَّاسِ» (صحیح بخاری، ۸۱/۸)

ترجمه: از حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه روایت است که می گوید: رسول الله صلی الله علیه وسلم آب خواستند، با آن وضو گرفتند، سپس هر دو دست مبارک خود را بلند کردند و فرمودند: «بارالها! عبید بن ابی عامر را بیامرزد.» من سفیدی زیر بغل‌های رسول الله صلی الله علیه وسلم را مشاهده کردم. سپس آن حضرت فرمودند: «بارالها! او را در روز قیامت بر بسیاری از مردم برتری و رفعت عطا فرما.» علمای کرام فرموده‌اند: آسمان قبله دعاست، همان گونه که کعبه شریف قبله نماز است. علامه طحطاوی رحمه الله می نویسد: «لأن السماء قبله الدعاء كما أن الكعبة قبله الصلاة» یعنی: «آسمان قبله دعاست، همان گونه که کعبه قبله نماز است.»

همچنین محدثین در کتاب‌های حدیث، باب مستقلی را با عنوان «باب رفع اليدين في الدعاء» (باب بلند کردن دست‌ها هنگام دعا) ایجاد کرده اند؛ از جمله امام بخاری، امام ترمذی، امام ابن ماجه، امام نسائی، امام ابن خزیمه و دیگران.

هر کس بخواهد این موضوع را به صورت مفصل مطالعه کند، می تواند به رساله «فض الوعاء في أحاديث رفع اليدين بالدعاء» اثر امام سیوطی رحمه الله مراجعه نماید.

۶- دعا کردن با فروتنی، اصرار و یقین:

یکی دیگر از آداب دعا این است که انسان با زاری، فروتنی، اصرار و تکرار، حاجت خود را از الله تعالی بخواهد.

همچنین دعا باید با یقین، قاطعیت و امید کامل به اجابت انجام داده شود، نه با تردید.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ، اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ، لِيَعْزِمَ الْمَسْأَلَةَ» (صحيح بخاری، ۷۴/۸)

ترجمه: از حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «هیچ یک از شما نگوید: "بارالها! اگر خواستی مرا بیامرز، و اگر خواستی بر من رحم کن." بلکه باید درخواست خود را با قاطعیت و یقین مطرح کند.»

۷- پایان دادن دعا با درود بر رسول الله صلی الله علیه وسلم:

این هم یکی از آداب دعا است که همان گونه که دعا با حمد الهی و درود آغاز می شود، در پایان نیز با فرستادن درود بر رسول الله صلی الله علیه وسلم خاتمه یابد.

از حضرت عمر فاروق رضی الله عنه روایت است که فرمود: «إِنَّ الدُّعَاءَ مَوْقُوفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا يَصْعَدُ مِنْهُ شَيْءٌ، حَتَّى تُصَلِّيَ عَلَى نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» (سنن ترمذی، ۳۵۶/۲)

ترجمه: «همانا دعا میان آسمان و زمین متوقف می ماند و چیزی از آن به سوی آسمان بالا نمی رود، تا زمانی که بر پیامبر خود، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم، درود بفرستی.»

۸- کشیدن دستها بر صورت پس از پایان دعا:

این هم از جمله آداب دعا است که پس از پایان دعا، هر دو دست بر صورت کشیده شود.

در حدیث شریف آمده است: عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ، لَمْ يَحْطُطْهُمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ» (سنن ترمذی، ۴۶۴/۵)

ترجمه: از حضرت عمر فاروق رضی الله عنه روایت است که فرمود: «هرگاه رسول الله صلی الله علیه وسلم هنگام دعا دستهای خود را بلند می کردند، آن ها را پایین نمی آوردند تا اینکه با همان دستها صورت مبارک خود را مسح می فرمودند.»

در روایت دیگری نیز آمده است: عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا مَدَّ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ لَمْ يَرُدَّهُمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ» (المستدرک للحاکم، ۷۱۹/۱؛ مسند عبد بن حمید، ۹۴/۱)

ترجمه: از حضرت عمر فاروق رضی الله عنه روایت است که فرمود: «رسول الله صلی الله علیه وسلم هرگاه دستهای خود را برای دعا بلند می کردند، آن ها را باز نمی گرداندند تا اینکه صورت مبارک خویش را با آن ها مسح می فرمودند.»

امام نووی رحمه الله نیز در کتاب الأذکار بابی را با این عنوان آورده است: «باب رفع اليدين في الدعاء ثم مسح الوجه بهما» الأذکار للنووي ط ابن حزم (ص: ۶۲۸)

بارك الله لي ولكم في القرآن العظيم، ونفعي وإياكم بما فيه من الآيات والذكر الحكيم، أقول قولي هذا، وأستغفر الله لي ولكم ولسائر المسلمين، إنه هو الغفور الرحيم.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته